

ЛЮДИНА ПРАЦІ.

60-ЛІТТЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНІШОГО ВЛАДИКИ ІЛАРІОНА
АРХИЕПИСКОПА ХОЛМСЬКОГО Й ПІДЛЯСЬКОГО
(ПРОФ. Д-РА ІВАНА ОГІЄНКА).

ЛЮДИНА ПРАЦІ:

**60-ЛІТТЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШОГО ВЛАДИКИ І Л А Р І О Н А
АРХИЄПИСКОПА ХОЛМСЬКОГО Й ПІДЛЯСЬКОГО
(ПРОФ. Д-РА ІВАНА ОГІЄНКА).**

Х О Л М.

Свята Данилова Гора.

1 9 4 1.

„Українська Друкарня“. Холм, Люблинська 2.

Drucklegung bewilligt von der Hauptabt.
Propaganda Krakau, den 29.X. 1941. 8202.

Видання Холмського Єпархіального Св.-Богородичного Братства,
Холм, Люблинська 2. „Українська Друкарня“, Холм, Св. Данилова Гора.
Im Verlage der Brüderschaft zur hl. Mutter Gottes in der Diözese Cholm
Cholm, Lublinerstrasse 2.
„Ukrain. Druckerei“, Cholm, Hl. Berg des Danylo.

„СЛУЖИТИ НАРОДОВІ — ТО СЛУЖИТИ БОГОВІ“.

І П А Р І О Н,
Архиепископ Холмський і Підляський.

I.

2-го (15-го н. ст.) січня 1942 року обходитиме Український Народ, а особливо Холмщина й Підляшшя, радісний ювілей: тоді власне минає 60 літ від дня народження Проф. Д-ра Івана Огієнка, теперішнього Архипастиря Православної Української Церкви Холмщини й Підляшшя.

2-го січня 1882 року в містечку Брусиліві, Радомиського повіту на Київщині, в чистій, з діда-прадіда українській селянській родині Івана й Євфросинії (з Петриченків) Огієнків народився син Іван. Вже на третьому році життя маленький Івась тратить батька. Вдова-мати, не маючи змоги вижити 4-х дітей, віддає трьох старших по людях навчатися кущнірства, а сама з маленьким Івасем перебивається тяжкою працею в місцевій економії. В 1892 році Івась вступає до Брусилівської початкової народної школи, де дуже добре вчиться. Але матеріальні злидні матері змушують його часто відриватися від книжок і фізично працювати; так, восени 1893 року 11-річним хлопчиком він уже працює з матір'ю на плантаціях хмелю, а в слідуючому році — на плантаціях буряків. На щастя, доля послала Івасеві добрих учителів в особах Івана Сливки й пан-отця Никонора Сташевського; перший з них зацепив своєму учневі глибоке закохання до науки й, примітивши в ньому охоту до віршування, захопив писати, а другий навчив його глибокої любови до Церкви, так що Івась під час перебування в школі постійно прислужував при церковних Богослуженнях. Добрий поступ у науці дає йому змогу навчати дітей грамоти й молитов, за що одержує малу плату, і в той спосіб не тільки допомагає любій матері, але й купує собі книжки. Про гаряче його замилювання до знання яскраво свідчить факт, що Івась, будши 13-літнім хлопцем, виписує за тяжко запроцьований, гріш місячника „Сельскій Вѣстникъ“!

По закінченні початкової школи першим учнем Івась готується до вступу до Військово-Фельдшерської Школи й

у серпні 1896 року пішки йде з матір'ю до Києва, де одним із перших складає іспити й вступає до школи. Школу цю обрав він не з замилювання до медицини, а тому, що наука в ній відбувалася безплатно, з тією лише умовою, що по закінченні її обов'язково треба було прослужити військовим фельдшером 6 літ.

Під час 4-х-літнього перебування в Школі І. Огієнко сумлінно студіює медицину, не перестаючи однак цікавитись загальними літературно-науковими працями: редагує разом із своїм шкільним товаришем, відомим Ю. Х. Придворовим, шкільний місячник, пише поеми й вірші; в червні 1897 року з'являється в „Сельском Вѣстникѣ“ перша його друкована стаття: „Какъ живутъ крестьяне.“

Врешті в 1900 році закінчує Школу першим учнем із обов'язком відслужити фельдшером шість літ за безплатно отриману науку. Цей обов'язок розпочинає відбувати в характері лікарського помічника у Військовому Київському Шпиталі на психіатричному відділі. Тоді саме, під впливом українського театру та українців-товаришів, в ньому пробуджується українська національна свідомість, що від того часу не залишала Ювілята ніколи.

Користаючи з вільних хвилин, юнак І. Огієнко готується до іспиту зрілости (матури), що його й складає в 1903 році в Острозі, а потім кидає військову службу з обов'язком вступити на медичний факультет Університету Св. Володимира в Києві; хоч і числився він на медичному факультеті, але виклади слухав на історично-філологічній, бо власне історія літератури й мовознавство були улюбленими його науками. У той час Київський Університет визначався такими видатними науковими силами, як професори: Т. Флоринський (слов'янознавство й слов'янські мови), А. Лобода (укр. література й народня словесність), Лук'яненко (церк.-слов'янська, польська й сербська мови), С. Голубев (історія Церкви), прот. Світлов (апологетичне Богословіє) та досконалий педагог-учений В. Перетц (церк.-слов'янська й російська з українською мови, палеографія, діалектологія). Захоплений чудовими викладами тих професорів і за їх намовою кидає І. Огієнко медичний факультет і переходить на історично-філологічний, де цілком віддається улюбленим предметам, і там стає найздібнішим студентом факультету.

Ближче зацізнання з такими визначними українцями, як Є. Тимченко, К. Михальчук, П. Житецький, Б. Грінченко, М. Грушевський, В. Перетць має великий вплив на розвиток і поглиблення національної української свідомості талановитого ентузіаста-студента: Іван Огієнко з 1905 року стає співробітником українських газет, невтомним працівником, а

потім дійсним членом заложенного в Києві „Наукового Товариства ім. Шевченка“, членом „Просвіти“ й „Українського Клубу“, коректором і неофіційним редактором „Записок Наукового Т-ва ім. Шевченка“, перекладачем на українську мову праць В. Перетця, А. Лободи, М. Петрова й інш. Коли ще згадаємо, що завдяки матеріальним злидням, а особливо необхідності помагати виснаженій тяжкою працею матері, змушений він був безперервно займатись корепетиторством,—то трудно просто уявити собі, як міг цей невтомний труженик науки й ідеї все виконати, а ще й у додаток закінчити в 1909 році із дипломом першого ступеня істор.-філолог. факультет, написавши кандидатську працю: „Ключ Розуміння“ Іоаникія Галятовського“!

По скінченні Університету факультет затримує І. Огієнка при Університеті для підготування до професорської діяльності, але Міністерство Освіти, не зважаючи на кількаразові прохання факультету, два роки не дає йому стипендії, бо він, мовляв, є „український сепаратист“... Щоб мати можливість існувати, стає І. Огієнко вчителем у Київській Комерційній Школі, де зближується з законовчителем тієї школи о. прот. Василем Липківським, пізніше Митрополитом Української Автокефальної Церкви, з яким обдумують над реорганізацією й відновленням своєї Церкви. Одночасно ходить він на „Вищі Педагогічні Курси“, що їх закінчує в 1912 році.

Врешті в 1911 році Міністерство, завдяки заступству впливових осіб, затверджує його професорським стипендистом з окладом 100 рублів місячно. Це дає змогу Ювілятові покинути корепетиторство й учительство та цілковито віддатись улюбленій науковій праці, наслідком чого було опрацювання й видрукування 1905-8 р. таких поважних наукових творів, як: „Огляд українського язикознавства“, „Українська граматична термінологія“, „Двійне число в українській мові“ й багато ін. Одночасно відбуває він із проф. Перетцем кілька наукових подорожей до Петрограду, Москви й інш. міст. Будучи переобтяжений науковою працею, не забуває Ювілят за своє рідинне містечко: засновує в ньому „Ссудо-Сберегательное Общество“, будує селянам бетонові колодязі, стає почесним куратором заснованої ним з такими труднощами в Брусилові Вищої Початкової Школи в 1916 році.

У кінці 1915 року стає приват-доцентом Київського Університету при кафедрі літератури й мови.

З вибухом в 1917 році революції в Росії, по утворенні Центральної Ради, доцент І. Огієнко читає в Університеті курс Історії укр. мови, а незабаром зістає обраний професором цього Університету й читає в перепопвненій величезній аудиторії лекції Історії української мови та Української культури.

Йдучи назустріч потребам хвилі національного відродження, видає проф. І. Огієнко в 1917 — 1918 р.р. багато книжок - підручників, а між ними: „Українське писання“ (500.000 прим.), „Курсь українського языка“, „Українська мова“, „Українська Культура“ й ін.

Проф. Іван Огієнко, добре розуміючи тісний зв'язок українського життя з Церквою, вже на початку відродження Української Держави утворює разом з Архiepіскопом Олексієм Дородницею перший план діяльності Всеукраїнської Церковної Ради, при чому головний натиск покладає на дерусифікацію Української Церкви й воскресення її старовинних традицій. Його виклад на Всеукраїнському Церковному Соборі 13 січня 1918 року зробив величезне враження на членів Собору, а голова того Собору архієп. Євлогій заявив, що годиться на проєкт відродження Укр. Церкви проф. І. Огієнка.

В 1918 році обрано його професором на катедру укр. мови Вищих Жіночих Курсів у Києві. За гетьмана П. Скоропадського в 1918 році призначено його надзвичайним професором нового Укр. Державного Університету в Києві, одним із головних засновників якого він був, а трохи пізніше — ректором заснованого завдяки лише його енергії Університету в Кам'янці-Подільському.

Беручи під увагу велику наукову ерудицію проф. І. Огієнка, його численні праці в ділянці українського мовознавства й реорганізації Української Церкви, як також небуденний адміністративний хист, — Директорія УНР в 1918 р. призначає його Міністром Освіти, пізніше — Ісповідань. На тому надзвичай важному й відповідальному становищі пробує проф. Огієнко до упадку української державности, цебто до 1922 року, невтомно працюючи в дуже важких обставинах над відродженням Української Православної Церкви й українського шкільництва.

В неймовірно тяжких еміграційних умовах, залишивши в Україні все своє майно, проф. І. Огієнко не заломлюється, не падає на дусі: з-за браку суспільно-політичної праці повертається він до своїх улюблених наукових дослідів над укр. мовознавством та розмосковленням і відродженням Української Православної Церкви. Спочатку працює він у Винниках під Львовом, потім у Львові, а від 1926 року в Варшаві. З-під пера невтомного працівника-ученого й видатного популяризатора проф. І. Огієнка виїшла за той час ціла низка друкованих праць, що перелічити й обслідувати їх неможливо в короткому осьому нарисі (список його друкованих праць читачі знайдуть у „Науковому Збірнику“, виданому в 1937 році Ювілейним Комітетом з нагоди 30-ї річниці наукової праці проф. д-ра І. Огієнка; є їх там 441 до

1937 р.). З відкриттям при Варшавському Університеті Православного Богословського Відділу проф. Огієнко займає на ньому катедри старослов'янської мови й кирилівської палеографії; його надзвичайно цікаві, популярні й живі виклади тішаються великим успіхом серед студентства, яке численно збирається й у приватному мешканні улюбленого професора, щоб отримати від нього різні вказівки й поради, скористати з його цінної бібліотеки, поділитись своїми радощами й горем, а нерідко й одержати матеріальну підтримку...

Не диво, що коли в 1930 році заповіджено було скликання Собору Православної Церкви в Польщі, — проф. І. Огієнко був вибраний професурою Богословського Відділу членом того Собору, і незабаром стає заступником Голови Передсоборного Зібрання, а zarazом Головою Освітньої Комісії цього Зібрання й членом Комісії в справах внутрішнього, парафіяльного й монастирського життя. Однак невиспуча й надзвичайно овочева праця проф. І. Огієнка для добра Української Православної Церкви, його популярність серед українського студентства й вплив на це студентство не подобаються польському Міністерству Освіти, і в 1932 році був він звільнений з Богословського Відділу. Ця дуже сумна й тяжка для Української Церкви подія уможливила проф. І. Огієнкові здійснити врешті давню мрію — видавати окремий популярно-науковий журнал, присвячений у цілості справі вивчення й досліджування української мови, що в ньому можна було б заговорити до широких кіл читачів щирою й ясною мовою, навчити й зацікавити, підбадьорити до праці над вивченням літературної мови й уприємити її. Цю свою любові думку вдалось йому здійснити в 1933 році, коли почав виходити його журнал „Рідна Мова“. Йї появу зустрінув наш загальний дуже прихильно. В короткому часі зібрався великий гурт співробітників, прихильників і читачів журналу. Забирали слово й нефахові, звичайні любителі рідного слова, люди різного віку й звання, що на сторінках „Рідної Мови“ висловлювали щиро й відверто свої сумніви й потреби, прохали поради й вияснень, подавали від себе проекти й бажання.

„Рідну Мову“ зустрінули прихильно й інтелігенти, й читачі з поміж інших шарів нашого народу, далі — наша молодь, а також наша європейська й заокеанська еміграція. Між редактором „Рідної Мови“ й читачами витворилась справжня прихильність та ідейна співпраця. „Рідна Мова“ служила вірно поставленій собі меті й старалась задовольнити потреби різноманітних своїх читачів, а саме: побіч статей і розвідок суто наукових давала може й більшу частину популярних статей і заміток, присвячених практичним по-

требам вивчення сучасної літературної мови, відповідала на запити читачів і давала їм поради й вказівки та заторкувала занедбані в нас ділянки й питання, як топономастика, етимологія або походження слів, синоніміка, чужі слова, часописна мова й ін. Вкінці при журналі виходила й науково-популярна „Бібліотека Рідної Мови“.

В 1935-37 р.р. Огієнко видає загально знаний місячник „Наша Культура“, якого вийшло 32 книжки. В „Нашій Культурі“, що кинула гасло творити українську культуру всіма силами нації, об'єдналися всі найвидатніші українські науковці.

В „Рідній Мові“ та „Нашій Культурі“ І. Огієнко видрукував дуже багато найрізніших цінних праць, серед яких вирізняються три томи „Складні української мови“, „Український літературний наголос“, „Рідне Слово“ (2 книжки) й т. п.

Як професор Богословського Факультету І. Огієнко випустив загально знані праці: „Нариси з історії української мови“ 1927 р., „Костянтин і Мефодій“, два томи, 1927-8 р., „Пам'ятки старо-слов'янської мови“ 1929 р., „Українська літературна мова XVI-го ст.“, два томи, 1930 р., „Фонетика церковно-слов'янської мови“ 1927 р., „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ 1938 р. і багато інших.

Роки 1932—1939 І. Огієнко цілком присвятив перекладу цілої Біблії на українську мову, що й закінчив у 1939-му році. З цього перекладу Новий Заповіт та Псалтир вийшли друком 1939 р. Увесь переклад зроблено з оригіналів гебрейського та грецького на милозвучну літературну мову, а книжки поетичні — мовою мірною.

В роках 1922 — 1940 проф. І. Огієнко переклав багато богослужбових книжок на українську мову.

II.

З розгромом восени 1939 року Польщі Всенародній Українській З'їзд Холмщини й Підляшшя дня 5 листопада 1939 р. покликав до життя Церковну Раду, яка вже 13 листопада висунула кандидатуру Проф. Д-ра І. Огієнка на Холмського єпископа; наступні сесії Церковної Ради (9-10 травня та 18-19 липня 1940 року) одногослоно піддержали цю кандидатуру. Собор Єпископів Св. Автокефальної Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві, йдучи назустріч однодушному бажанню православних українців, ухвалою з дня 30 вересня 1940 р. постановив висвятити Проф. Д-ра Івана Огієнка в єпископа з титулом „Архиепископа Холмського й Підляського“. Дня 9 жовтня 1940 р. (н. ст.) в Яблочинському монастирі Його Блаженством Митрополитом Діонисієм Проф. Д-р Іван Огієнко був пострижений у ченці, при чому дано йому ім'я Іларіон. Той же Митрополит Діонисій 10 жовтня висвятив ченця Іларіона в диякона, а 11 — в ієромонаха, з возведенням у сан Архимандрита. В днях 19 і 20 жовтня 1940 року в Холмському Катедральному Соборі Його Блаженство Митрополит Діонисій в сослуженні Архиепископа Празького Саватія та Єпископа Люблинського Тимофія, урочисто виконав акти Наречення й Хіротонії

Ухвалою Св. Собору Єпископів з дня 21 жовтня 1940 року Його Високопреосвященство, Високопреосвященніший Іларіон, Архиепископ Холмський і Підляський, був обраний заступником Митрополита Св. Автокефальної Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві.

Взявши в свої руки управління Св. Православною Українською Церквою на Холмщині й Підляшші, цебто на найдалше на захід висуненому клаптику української землі, Його Високопреосвященство Владика Іларіон цілковито віддав свої сили, знання, довголітній досвід і адміністраторський хист для великого й святого діла відродження Православної Української Церкви на тих многострадальних землях, національно й релігійно надзвичайно поруйнованих.

Перш за все утворив він Холмсько-Підляську Духовну Консисторію, в склад якої покликав вибраних ще 6. Церковною Радою членів Церковного Управління, з 6-ма Від-

ділами (адміністративний, господарчий, ревіндикаційний, українізаційно-місійно-шкільний, судовий та пресовий). Розпорядком з дня 7 листопада 1940 р. створив він дорадчий орган у важливіх церковних і релігійно-національних справах— „Раду Архієпископа Холмського й Підляського“, у склад якої входять: Члени й Секретар Консисторії та кільканадцять найчільніших церковних діячів з усіх земель Холмщини й Підляшшя. При допомозі тих двох інституцій та всього православного українського громадянства Владика Іларіон багато зробив для впорядкування й розцвіту церковного й релігійно-національного життя своєї Єпархії.

Першим завданням Владики було повернення Православній Церкві Холмщини й Підляшшя колишнього її українського характеру.

Владика закликав підвладне йому духовенство приступити негайно розумно й поступово до заведення в Церквах під час Богослужб старо-української мови, а одночасно дав своє архипастирське благословенство тим парафіям, які побажають цього, відправляти Богослужби й живою українською мовою. Богослужби з російською вимовою заборонені.

В Холмському Соборі кожної неділі й свята відправляється Всенічну й Літургію старою українською або живою українською мовою самим Владикою Архієпископом в сослуженні не менш, як чотирьох-шости священників. Служби відправляються завжди дуже вчисто. Шостопсалмія, всі години, паремії, апостоли, євангелії, заамвонна молитва й усі додаткові молитви читаються тільки живою українською мовою в перекладі на милозвучну літературну мову. Владика Іларіон звернув пильну свою увагу на проповідництво в Соборі. За кожною Богослужбою в дні неділь і свят виголошується літературною українською мовою проповіді на церковно-національні теми. В основу проповідництва положено гасло Владики Іларіона: „Служити народові — то служити Богові“. Проповіді своїм змістом носять характер місійний і народньо-виховний. Взагалі треба зазначити, що в проповідях у Соборі порушуються всі справи церковно-національні, які стоять на порядку сучасного надзвичай важного моменту релігійного й національного. Вони навчають, освічують й усвідомлюють віруючих.

Особливо сильне враження й вплив на слухачів мають палкі, дуже змістовні й популярні проповіді самого Владики Архієпископа, якими Він захоплює своїх слухачів. Особливо змістовними й надхненними були проповіді Владики на Великопісних Пасіях, які відправляв в Соборі сам Архієпископ в сослуженні соборного духовенства.

Треба ствердити, що Холмський Собор із своїм Святи-

телем став живою, цілющою криницею, з якої й духовенство, й віруючі черпають безустанно живої води релігійної й національної свідомости та заспокоєння в своїх турботах. Мило й приємно буває обсервувати, як віруючі тісним колом оточують свого Архипастиря-Проповідника, або проповідника священика, який виходить на проповідь. Кожне слово, кожне речення проповідника слухачі приймають, як небесну їжу з відханням, а часом навіть зо сльїзми на очах, повні покори, любови й надїї на краще життя на землі й спасення за гробом.

З Катедрального Холмського Собору проповіді розходяться по всій Єпархїї, бо Владика Іларїон звертає пильну увагу, щоб проповіді національно-церковного характеру виголошувались по всіх парафіях.

Кожної неділі й кожного свята відправляються в Соборі після Богослужби врочїстї Молебнї до Божої Матерї, перед Її Холмським Образом, живою українською мовою. На Молебнях читається надзвичайно сильна Молитва до Божої Матерї (переклад Владики Архїєпископа). Читання цієї Молитви зворушує віруючих до глибини душі й викликає в них сльози захоплення й розчулення.

До ектенїї вставляються окремі надзвичайні змістовні благовісні прохання за бїжучі потреби, Україну та Її провід і т. ін., також живою українською мовою.

В Соборі запроваджено українського Пом'яника за померлих великих українських діячів, гетьманів, письменників і вчених; за них відправляються Панахиди й Літїї з виголошенням їм „Вічної пам'ятї“; вони носять характер національних свят й урочїстостей, відправляються завжди живою українською мовою.

Духовенство радо й щиро йде за своїм Архїєпископом, слухняно виконує всі розпорядження й накази Єпархїяльної Влади. В цілій Єпархїї панує повний спокїй, зразковий лад і задоволення. Духовенство йде в парї зо своїм Владикою, солідаризується з його національними вимогами. Особливо одним фронтом йде духовенство до розмосковлення Святої Православної Української Церкви. Взагалї в Холмсько-Підляській Єпархїї запанувала повна дисциплїна й кїнїсть.

За зразком Холмського Собору, у всіх Церквах відновляються Богослужби в староукраїнській мові, а де того хотять—у живїй українській мові. Проповідї виголошуються скрізь тільки живою українською мовою.

Духовенство на заклик свого Владика бере чинний удїл у національній й громадській працї, а саме: в Українських Допомогових Комїтетах, Українських Освітніх Товариствах, Коопераціях, Дитячих Садках і т. ін.

Єпархїяльна Влада, як також і парафіяльні та деканальні

уряди, пишуть усі акти й провадять усе листування тільки живою українською мовою (літературною). Для орієнтації в українському правописі розіслано по парафіях „Наглядну Таблицю українського правопису“, складену Владикою.

Для православного українського духовенства Холмсько-Підляської Єпархії виготовлена певна кількість українських наперсних хрестів з відзнаками Володимирівського герба (тризуба) й відповідним різбленим українським написом, і запропоновано усьому духовенству замінити свої наперсні хрести московського зразку на українські. На старих хрестах ще й досі була монограма московських царів — Павла I та Миколи II.

Вища Єпархіяльна Влада енергійно взялась за боротьбу з книжковим релігійним голодом, що в сильній мірі відчувається на теренах Єпархії.

Видається „Український Православний Вісник“, внесено прохання про літературно-релігійний двотижневик „Духовна Зоря“, друкується „Холмський Календар“.

Надруковано й розіслано по всіх церквах Єпархії Акафіста перед Образом Холмської Божої Матері (переклад Владики Іларіона), „Провідника по св. Данилової Горі в Холмі“ з описом Холмських святинь, та „Наглядну Таблицю українського правопису“, складену Владикою.

Вийшов „Молитовник для українських дітей“, в перекладі Владики Іларіона. Друкується також український переклад (самого Владики) Вечірні, Утрени та Літургії.

При Холмсько-Підляській Духовній Консисторії засновано Український Пресовий Відділ, Відділ українізації церкви, а також „Українське Церковне Видавництво“, як відділ „Українського Видавництва“ в Кракові.

Як бачимо, поступовим темпом іде наперед підготівна праця до запровадження живої української мови в цілій Єпархії. Але не вільно нам нехтувати й забувати й староукраїнської церковної мови, якою довгі сотні літ молилися наші діди та прадіди, якою моляться в домах і церквах тисячі наших віруючих старшого покоління ще й тепер. Не вільно їх ставити в стан пасивний під час Богослужб, особливо в тих парафіях, де практикується всенародній спів.

В Холмсько-Підляській Єпархії всі віруючі повинні бути живими й діяльними членами Церкви-Матері. Старше покоління молиться старою українською мовою, діти в школах і церквах вчать молитися й співати живою українською мовою. Й це й друге Владика поблагословив. В Єпархії в багатьох місцях уже запроваджено зразкову фонетичну вивому церковно-слов'янського богослужбового тексту, сильно наближену до живої української мови.

У підвалини величного й міцного будинку соборної української літературної мови Владика Іларіон поклав св. Письмо Нового Заповіту з Псалтирем (переклад Владики, видання 1939 р.), — це криниця живої води, перекладена чудовою літературною мовою.

Все життя Холмсько-Підляської Єпархії проходить під мудрим, досвідченим і тактовним проводом Високєпреосвященнішого Владика Іларіона, першого в наші часи православного українського єпископа нашої Православної Української Церкви на Холмщині й Підляшші. Воно провадить до однієї мети: до поступового, розумного й повного відмосковлення Св. Православної Української Церкви.

Пильну увагу Владика Іларіон звернув на стан православних церков і церковного майна. Стан цей завдяки руїницькій роботі поляків був просто розпачливий: з 383 церков до Світової Війни залишилось на 1 вересня 1939 р. лише 51, а решта або зруйнована (332), або висвячена на латинські костели (149).

Майже всі церковні, монастирські й братські землі (понад 11 тисяч гектарів) розпарцельовані були поміж польськими осадниками й колоністами або віддані польському клирові. Владика Іларіон утворив постійну спеціальну Комісію з участю представників Консисторії й компетентних правників для розглядання, подавання відповідних висновків та починення всебічно умотивованих старань у справі ревідикації забраних неправно святинь і церковних маєтків. У винику праць цієї Комісії Уряд Генерал-Губернаторства вже повернув Православній Церкві 62 церкви (в тому Холмський Катедральний Собор, частинно Турковицький монастир і прастару Св.-Миколаївську церкву в Замісті); багато парафіяльних забудовань і частину церковної землі; одночасно Уряд прирік, що всі т. зв. „безпанські“ (в тому й б. церковні) орні ґрунти, які лежать на теренах, заселених православними українцями, будуть віддаватися в першу чергу українцям.

Дуже пильною й важною, а разом трудною, була справа відновлення нових парафій і обсадження їх відповідним клиром. Ревідикація церков і церковного майна, як також виведення перед Урядом виплати побільшеної „дотації“ для священників і дяків дали змогу відкрити 117 нових парафій, що причинилось до воскресення православного життя навіть у таких західних місцевостях Холмщини й Підляшшя, де, здавалося, не залишилося й сліду православних, а тим більше українців (Радинський повіт, Красноставський, м. Білгорай). Нині на терені Єпархії є 152 парафії, що поділені на 14 деканатів (до війни було 52 парафії з 6 деканатами), 160 священників і 140 дяків. Склад духовенства був різно-

манітний: кількадесят місцевих, а переважна більшість — біженці з зайнятих в 1939 р. більшовиками теренів. Величезна більшість того духовенства була національно малосвідомою з московським чи польським вихованням.

Владика Іларіон пильно й енергійно взявся за перевиховання того духовенства в церковно-національному дусі. Перш за все Він звернувся до Уряду з умотивованим меморіалом про konieczність заснування в Холмі Православної Української Духовної Академії, на що одержав засадничу згоду; одночасно запроєктував Він при монастирі Св. Онуфрія в Яблочні Школу дяків. В майбутності це дало б не тільки Холмсько-Підляській Єпархії, але й іншим Українським Землям відповідний кадр високоосвіченого й національно свідомого духовенства.

Але життя вимагало вже тепер перевиховання існуючого духовенства. Не маючи змоги з-за повної відсутности грошових засобів і відповідних будинків та тяжкого матеріяльного стану нашого духовенства спорядити відповідних курсів, Владика Іларіон перевиховує це духовенство іншими способами: 1) Час від часу скликає з'їзди о. о. Деканів, де особисто виголошує лекції на теми церковно-релігійного й національно-громадського життя, вимагаючи від о. о. Деканів все це передати духовенству на Деканальних Соборчиках і вимагати від нього стислого виконання; 2) видає цілу низку розпоряджень і обіжників у справах парафіяльного урядування, церковно-слов'янського тексту з українською вимовою, навчання релігії, врочистости Богослуження, гідного заховання й т. п.; 3) в різних осередках Єпархії виголошує Він свої виклади на теми: „Українська літературна мова й її значення в розвитку Нації“, „Правильна вимова церковно-слов'янського (старо-українського) богослужбового тексту“ й т. ін.; 4) доконує частих об'їздів Єпархії, під час яких особисто дає відповідні вказівки духовенству; 5) при допомозі членів заснованого ним Т-ва Українських Богословів провадить освідмлюючу церковно-релігійну й національно-громадську працю на терені всієї Єпархії.

Не можна промовчати про прийняття Владикою Іларіоном на службу в своїй Єпархії кільканадцяти священників (близько 30), біженців із Буковини; ті священники становлять високовартісний елемент для православно-національної справи на Холмщині: всі вони з вищою богословською освітою й прекрасно володіють німецькою мовою, що дає змогу власними силами порозуміватися з німецькою Владою як у парафіяльних справах, так і в загальноєпархіяльних.

В нинішні часи поширення атеїзму й упадку моральности величезну роль можуть і повинні відіграти місійна

праця духовенства й навчання релігії в школах. Це прекрасно зрозумів Владика Іларіон. З Його наказу Холмсько-Підляська Єпархія для упорядкування й узгоднення місіонерської праці поділена на 4 районні Місіонерські Комітети. В кожному Деканаті є Місіонерський Деканальний Комітет, а в парафіях — місіонерські гуртки.

Виклади релігії в початкових і середніх українських школах відбуваються регулярно й планово. В початкових школах (404 з 30 845 учнями) призначено в 1940 році 1.471 годин науки релігії; зроблено заходи, щоб число це було збільшене. Школи мають певне число українських підручників релігії. Шкільні діти під проводом учителів учащують до церкви й беруть чинний уділ у співах.

Беручи під увагу велике значення церковних Братств й їх неоціненні заслуги в давній Україні, Владика Іларіон відновив діяльність славного Холмського Св. Богородичного Братства всеєпархіяльного, та наказав негайно відновити діяльність усіх церковно-парафіяльних Братств. При тих Братствах закладаються Молодечі Братства, в яких чинний уділ бере молодь. Холмське Братство вже приступило до видавничої діяльності й видало книжки: „Акафіст до Холмської Божої Матері“, „Провідник по Св. Даниловій Горі“, а Його Благодійна секція провадить харитативну діяльність, допомагаючи, крім місцевої бідноти, ще й біженцям.

Ставши на чолі Комітету Відновлення Холмського Собору, Владика оживив його діяльність так, що вже й тепер Собор, Архієпископська Палата, кладовище й печери, де покуються тіла наших князів, єпископів і бояр, прийняли відповідний вид, хоч були у варварський спосіб поруйновані поляками.

Не забув Владика й за Архирейську домову Церкву, що її поляки за часів свого панування переробили на театр: нині вона ґрунтовно відновлена, має вже гарного іконостаса й престольний образ Св. Андрія Первозванного, основоположника Української Церкви.

В Холмсько-Підляській Єпархії вже засновані 31-го травня ц.р.: а) Погребовий Фонд, що дає допомогу на випадок смерті (вкладка: від священників 5 зол., а від дяків — 2,50 зол.); б) Допомогова Каса для священно-й церковнослужителів (місячна вкладка: від причту 3 зол., від церкви 1 зол., і від Церковного Братства 50 гр.).

Якщо до того додати старання Владики про заснування притулку для старців, полегшення долі вдів і сиріт духовенства, опіку Його над українською православною еміграцією в Європі (багато заграничних українських парафій звернулось до Него з просьбою прийняти їх під воєс

опіку), стипендії Його імени для бідних учнів українських середніх шкіл, відчити Його поза межами Єпархії (Варшава, Краків), прийняття численних представників Уряду й організацій та приватних прохачів,—то більш-менш уяви-мо собі діяльність і працю Його.

Треба додати, що 21-23 жовтня 1941 р. відбувся Єпархіяльвий Холмсько-Підляський Собор, який допоміг Владиці Іларіонові в Його многотрудній та відповідальній праці, затвердивши її. Собор цей очолив соборноправний напрямок управління Владики Іларіона: обрав членів Консисторії, проконтролював і затвердив бюджета, переглянув усю річну працю, зробив важливі історичні постанови по українізації Єпархії, намітив план дальшої діяльності й т. ін. Пригадаймо, що останній Єпархіяльний Собор був в Україні ще 1791 р. в Києві, а далі Москва заборонила їх, з 1867 р. дозволивши тільки Єпархіяльні З'їзди. І оце тепер по 150 літній перерві відбувся в Холмі такий Собор...

Майже кожний день приносить нам відомості про нові праці, посунення й розпорядки Владики Іларіона для добра Св. Православної Української Церкви й Українського Народу.

